

تکامل نیروی قدس ایران از سال ۱۹۷۹

به قلم علی آلفونه

۲۱ ژوئن ۲۰۲۱
همچنین دست‌یافتنی به

/ English
Arabic

درباره نویسنده

[علی آلفونه](#)

علی آلفونه، هموند ارشد انستیتوی دولت‌های عرب خلیج در واشنگتن است.

▶
تحلیل کوتاه

سپاه پاسداران ایران با جذب سازمان‌های رقیب و گرایش به فرماندهانی که با دیگر مراکز قدرت رژیم رابطه نداشتند از نیروی قدس برای متمرکز ساختن و انحصار تدریجی عملیات خارجی کشور استفاده کرده است.

از زمان مرگ قاسم سلیمانی در سال گذشته فرماندهی نیروی قدس سپاه پاسداران ایران تغییر اساسی کرده است. [اسماعیل قآنی](#) فرماندهی آن را به دست گرفت و اخیراً [محمد رضا فلاحت‌زاده](#) در آوریل امسال به معاونت او رسید. چنین تغییراتی پرسش‌هایی اساسی درباره ترکیب فرماندهان ارشد این سازمان مطرح می‌کند. چه کسی می‌تواند در رأس نیروی قدس سپاه قرار گیرد و بر چه اساسی و این انتصاب‌ها برای سیاست منطقه‌ای ایران چه معنایی خواهد داشت. با نگاهی دقیق‌تر به فرماندهان سابق نیروی قدس و دیگر شاخه‌های عملیات خارجی از ۱۹۷۹ می‌توان به پاسخ‌های احتمالی دست یافت.

الگوها و وابستگی‌ها و شانس عملیاتی

در سال‌های اولیه جمهوری اسلامی و پیش از ظهور نیروی قدس چهار سازمان ایرانی در عملیات‌های نظامی خارجی شرکت داشتند:

۱. واحد جنبش‌های آزادی‌بخش سپاه پاسداران

۲. ستاد جنگ‌های نامنظم (مستقل از سپاه)

۳. گارد لبنان سپاه پاسداران (که در آن زمان به نام نیروی قدس هم شناخته می‌شد اما نباید با نیروی قدس سپاه که نهایتاً شکل گرفت اشتباه گرفته شود)

در سال ۱۹۸۹ و با پایان جنگ ایران و عراق و سازمان‌دهی مجدد نیروهای مسلح کشور اعضای بازمانده این چهار گروه و شبکه‌های بین‌المللی آن‌ها در قالب نیروی قدس سپاه پاسداران ایران ادغام شدند. سازمان جدید عملیات‌های برون‌مرزی ایران را انحصاراً در کنترل خود گرفت که تا جنگ فعلی سوریه دوام یافته است.

فرماندهان سازمان‌های عملیات برون‌مرزی ایران ۱۹۷۹-۲۰۲۱

سازمان	فرمانده	محل
واحد عملیات‌های از کربلای معلی سپاه پاسداران	محمد منتظری (۱۹۷۹-۸۱)	مهدی هاشمی (تا بهمن ۱۳۵۷)
	مهران گلشنی (۱۹۸۵-۸۶)	ناشکین
ستاد جنگ‌های منتظم	مصطفی چمران (۱۹۸۱-۸۲)	ناشکین
	احمد مکارمیان (۱۹۸۲)	مصطفی گل‌چنگ‌مسنی (۱۹۸۳)
	محمود گل‌چنگ‌مسنی (۱۹۸۲)	احمد کاکایی (۱۹۸۳)
	احمد کاکایی (۱۹۸۲-۸۳)	حسین دهلان (تا بهمن ۱۳۵۷)
گروه نقش سپاه پاسداران	حسین دهلان (۲۰۱۹-۸۲)	حسین مصباح (مهرمهر تا بهمن ۱۳۵۷)
	حسین مصباح (تا بهمن ۱۳۵۷)	مصطفی باقری (مهرمهر تا تاسیس)
	مهران گلشنی (۱۹۸۲)	مصطفی نورقلندر (۱۹۸۳)
	مصطفی باقری (۱۹۸۲-۸۳)	مصطفی باقری (تا بهمن ۱۳۵۷)
قرارگاه رمضان	محمد باقری (۲۰۱۹-۸۲)	ناشکین
	ابراهیم زورچیان (مهرمهر تا بهمن ۱۳۵۷)	احمد دهلان (مهرمهر تا بهمن ۱۳۵۷)
نیروی نقش سپاه پاسداران	احمد رجایی (۲۰۱۹-۸۲)	احمد دهلان (تا بهمن ۱۳۵۷)
	قاسم حسینی (۱۹۸۲-۸۳)	احمد دهلان (تا بهمن ۱۳۵۷)
	احمد رجایی (۲۰۱۹-۸۲)	احمد دهلان (تا بهمن ۱۳۵۷)
	احمد رجایی (تا بهمن ۱۳۵۷)	مصطفی باقری (تا بهمن ۱۳۵۷)

در مجموع از سال ۱۹۷۹ هفده نفر به عنوان فرماندهان یا معاونان آنان در این پنج سازمان خدمت کرده‌اند. سه نفر آن‌ها یعنی محمد منتظری و مهدی هاشمی از واحد جنبش‌های آزادی‌بخش و مصطفی چمران از ستاد جنگ‌های نامنظم از چند جنبه مهم شاخص هستند: این افراد بنیان‌گذار سازمان‌های خودشان بودند و از طرف مقام بالاتری منصوب نشده بودند. آن‌ها در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ در خارج در جنگ چریکی آموزش دیده بودند و روابط نزدیکی با دولت‌ها و سازمان‌های خارجی داشتند (مثلاً لیبی سپاه سازمان آزادی‌بخش فلسطین جنبش امل لبنان) این افراد حامیانی کلیدی در رژیم داشتند که مستقل از سپاه پاسداران بودند (یعنی آیت‌الله حسینعلی منتظری و نخست‌وزیر مهدی بازرگان). بعد از آن‌که این حمایت در نتیجهٔ پاکسازی رژیم از بین رفت سپاه پاسداران سریعاً فرماندهی هر کدام از آن‌ها را غصب کرد و سازمان‌های آن‌ها را در داخل سپاه ادغام کرد.

چهارده نفر دیگر مخرب مشترک‌های بسیار متفاوتی دارند. هیچ‌کدام پیش از انقلاب در خارج آموزش جنگ چریکی ندیده‌اند و همه جز سه نفر که جوان‌تر از بقیه بودند در ارتش شاهنشاهی ایران خدمت کرده بودند. آن‌ها هیچ حامی خارجی نداشتند و در داخل هم هیچ حامی شناخته شده‌ای خارج از سازمان خود نداشته‌اند (به استثنای منصور کوچک محسنی از پیروان آیت‌الله منتظری که در میانه دهه ۱۹۸۰ از سپاه پاکسازی شد). ده نفر آن‌ها در جنگ داخلی کردستان بعد از انقلاب جنگیده‌اند و همگی در جنگ علیه عراق خدمت کرده‌اند. در مقابل سپاه به وفاداری آن‌ها پاسخ داد و آن‌ها را به سمت‌های ارشد ترفیع درجه داد.

مسیر شغلی/حرفه‌ای فرماندهان عملیات برون‌مرزی ایرانی ۱۹۷۹-۲۰۲۱

نام	تاریخ تولد	محل تولد	مسلان	نوع خدمت	تاریخ فوت	محل فوت	مسلان	نوع خدمت
چهران، مصطفی	۱۹۳۲	تهران	سند جنگ‌های نامنظم	۱۹۷۹-۸۱				
دهقان، حسن	۱۹۵۷	اصفهان	نگاردهن سپاه پاسداران	۱۹۸۲-۸۴				
فلاح‌زاده، محمدرضا	۱۹۴۲	جنود	یزد	نیروی قدس سپاه	۲۰۲۱ تا امروز			
خاتمی، مهدی	۱۹۴۶	اصفهان	واحد جانش‌های ازادی‌بخش اسلامی سپاه	۱۹۷۹-۸۶				
حسین‌زاده، حمزه	۱۹۵۴	اصفهان	نیروی قدس سپاه	۲۰۲۰-۲۱				
کعبانی، احمد	نامعلوم	تهران	نگاردهن سپاه پاسداران	۱۹۸۲-۷				
کوچک‌موسوی، منصور	نامعلوم	تهران	نگاردهن سپاه پاسداران	۱۹۸۲				
منتظری، محمد	۱۹۴۴	اصفهان	واحد جانش‌های ازادی‌بخش اسلامی سپاه	۱۹۷۹-۸۱				
مصلح، حسین (موسوم به مصلح‌پایا)	نامعلوم	نامعلوم	نگاردهن سپاه پاسداران	نامعلوم				
متوسلیان، احمد	۱۹۵۳	تهران	نگاردهن سپاه پاسداران	۱۹۸۲				
نقدی، محمد (موسوم به شمس)	۱۹۵۲	جنود	فرارگاه رمضان سپاه	۱۹۸۵-۱۹۸۸				
قائمی، اسماعیل	۱۹۵۷	خراسان رضوی	نیروی قدس سپاه	۷-امروز				
رضایی، مرتضی	نامعلوم	نامعلوم	فرارگاه رمضان سپاه	۱۹۸۴				
سپهرانی، قاسم	۱۹۵۷	کرمان	نیروی قدس سپاه	۱۹۹۷-۲۰۲۰				
وحید، احمد (موسوم به شایع‌الهی)	۱۹۵۸	جنود	نیروی قدس سپاه	۱۹۸۹-۹۷				
وردی‌زاد، فریدون (موسوم به مهدی‌زاد)	۱۹۵۶	لرستان	نگاردهن سپاه پاسداران	۱۹۸۶-۸۹				
نواقلی، محمدرضا	۱۹۵۴	جنود	فرارگاه رمضان سپاه	۱۹۸۴-۷				

اما انتخاب فرماندهان همان‌قدر که ناشی از اشتراکات یا برنامه آگاهانه بود گاهی هم ناشی از شانس بود. در ۱۹۸۲ جمهوری اسلامی نیروی مشترکی از سپاه پاسداران و ارتش ایران را به مرز لبنان-سوریه اعزام کرد. هدف ظاهری این اعزام نیرو مقابله با حمله اسرائیل به جنوب لبنان بود اما در واقع به دنبال این بود که با جنبش امل نیروی نیابتی سوریه از طریق تاسیس امل اسلامی مقابله کند یعنی گروهی که بعداً به حزب الله لبنان بدل شد. فرمانده سپاه پاسداران محسن رضایی به داوود کریمی فرمانده عملیات‌ها در تهران و عضو قدیمی سپاه که از سوی جنبش امل آموزش دیده بود دستور داد گارد لبنان را هدایت کند. در آن زمان کریمی از هدف واقعی اعزام نیروها خبر نداشت اما حکمت اعزام نیروها به لبنان را در حالی که ایران درگیر جنگ با عراق بود مورد تردید قرار داد. این تردید او را واداشت تا درخواست ملاقاتی با آیت‌الله خمینی رهبر ایران بکند یا دست‌کم فرمانی از خمینی بگیرد که اجازه این ماموریت را بدهد. بعد از آن که هر دو درخواست رد شد کریمی از ماموریت سر باز زد و این مسئولیت به معاون او احمد متوسلیان داده شد که صرفاً با ترغیب علی خامنه‌ای رهبر آینده ایران که آن زمان نماینده خمینی در شورای دفاع ملی بود و با اکراه آن را پذیرفت.

به همین ترتیب سنت جایگزینی یک فرمانده با معاون مستقیم خود در ماموریتی در خارج کشور تصادفی و بدون نقشه متولد شد. متوسلیان در ۱۹۸۲ همان سالی که ماموریت هدایت گارد لبنان را به عهده گرفت روبرو شد و احتمالاً در بیروت کشته شد. معاون او

در لبنان منصور کوچک محسنی گارد لبنان را در دست گرفت نه به این خاطر که شایسته‌ترین نامزد این مقام بود بلکه چون سپاه پاسداران ایران نمی‌توانست برای فرستادن فرمانده ارشدی از تهران عملیات جاری و حساس خود را به تاخیر بیندازد و وقتی کوچک محسنی بعد از چند ماه به خاطر روابطش با آیت‌الله منتظری از این سمت برکنار شد معاون او احمد کنعانی به دلایلی مشابه کنترل کامل را در دست گرفت.

در ۱۹۸۴ قرارگاه رمضان سپاه پاسداران به عنوان یک نیروی چریکی تاسیس شد که از کردهای عراقی شیعیان عراق افغان‌ها و دیگر ملیت‌ها تشکیل می‌شد. فرماندهان آن معمولاً افسران سابق اطلاعات سپاه بودند که یکی از آن‌ها محمد نقدی معروف به شمس از اعضای باسابقه گارد لبنان بود. تبادل اعضا بین گارد لبنان و قرارگاه رمضان در سطوح سازمانی پایین‌تر هم چشمگیر بود.

نیروی قدس سپاه وارد می‌شود

وقتی جنگ ایران و عراق تمام شد نیروی قدس تاسیس شد تا عملیات‌های برون‌مرزی متمرکز شود و در انحصار یگانی واحد باشد. تصمیمی که هاشمی رفسنجانی رئیس‌جمهور در آن نقش مهمی داشت. سه فرمانده اول این نیرو افراد مورد نظر رفسنجانی بودند تا او مطمئن شود که این سمت به فرماندهان اطلاعاتی سپاه که روابط نزدیکی با او داشتند برسد. فریدون وردی‌نژاد (با همان مهدی‌نژاد) و احمد شاه‌چراغی (که بیشتر به نام احمدی وحیدی شناخته می‌شد) هر دو در ماجرای ایران-کنترا در میانه دهه ۱۹۸۰ رابطه نزدیکی با رفسنجانی داشتند. آن‌ها بر تحویل سلاح‌ها و قطعات یدکی از اسرائیل به ایران نظارت داشتند و به رفسنجانی گزارش می‌دادند و او هم بعد از دریافت هر محموله اجازه آزادسازی گروگان‌ها را در لبنان می‌داد. رفسنجانی همچنین رابطه نزدیکی با قاسم سلیمانی داشت که مثل خود او کرمانی بود. بر اساس یادداشت‌های رفسنجانی در ۱۹۹۷ سلیمانی به خاطر اختلافات با محسن رضایی که آن زمان هنوز فرمانده کل سپاه بود می‌خواست استعفا بدهد. رفسنجانی او را ترغیب کرد که چند ماه دیگر بماند تا این‌که خامنه‌ای رضایی را با یحیی رحیم‌صفوی جایگزین کرد. سپس سلیمانی به‌عنوان فرمانده نیروی قدس منصوب شد.

سلیمانی و جانشین کنونی او قآانی همچنین به خاطر تخصص‌شان در امور افغانستان به خدمت گرفته شدند. تجربه افغانستان را آن دو در دوره ای به دست آوردند که برای مقابله با کارتل‌های مواد مخدر و طالبان در آنجا مستقر شده بودند. در آن زمان جمهوری اسلامی ظهور طالبان را تهدید خارجی اصلی خود می‌دانست. به همین نحو دو نفری که تا اینجا برای معاونت قآانی انتخاب شده اند (اخیراً فلاح‌زاده و قبل از او محمد حسین‌زاده حجازی) منعکس‌کننده توجه استراتژیک فعلی ایران هستند. هر دو طی دو دهه گذشته در عراق سوریه و لبنان خدمت کرده‌اند.

سرانجام از سلیمانی به بعد تمام فرماندهان نیروی قدس سپاه و معاونان‌شان قبلاً فرماندهان استانی سپاه بودند. این واقعیت همراه با جنگ سوریه که نیازمند اعزام نیروهای ثابت سپاه برای کاهش بار نیروی قدس بود. تفکیک سوابق حرفه‌ای فرماندهان هر یک از این نیروها را بسیار مشکل کرده است. این همچنین بدان معناست که فرماندهان نیروی قدس دارای تجربه گسترده‌ای در امور امنیت داخلی هم هستند.

علی آلفونه نویسنده کتاب «جانشینی سیاسی در جمهوری اسلامی ایران: مرگ روحانیت و ظهور سپاه پاسداران» (۲۰۲۰) است.

نمایش/چاپ بی‌نقدی، اف

همرسانی در شبکه‌های اجتماعی

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

The Muslim Brotherhood Sees Cairo's Flirtation with Biden as an Opportunity

اکتبر ۲۰۲۱

Haisam Hassanein

BRIEF ANALYSIS

Reflections on Iraq's October Elections: The Good, the Bad, and the Still Unknown

اکتبر ۲۰۲۱

Sardar Aziz

IN-DEPTH REPORTS

Back to Basics U.S.-Iraq Security Cooperation in the Post-Combat Era

اکتبر ۲۰۲۱

Michael Knights ,
Alex Almeida

TOPICS

نظامی و امنیتی

REGIONS & COUNTRIES

سوریه

لبنان

عراق

ایران

به روز بمانید

SIGN UP FOR EMAIL
ALERTS

THE
WASHINGTON INSTITUTE
for Near East Policy

19th Street NW - Suite 500 1111
Washington D.C. 20036
Tel: 202-452-0650
Fax: 202-223-5364

تماس

اتاق خبر

Subscribe

هدف انستیتو واشنگتن تعمیق درکی متعادل و واقع‌بینانه از منافع آمریکا در خاورمیانه و نیز پیشبرد سیاست‌هایی برای حفظ آن منافع است

انستیتو واشنگتن یک سازمان غیرانتفاعی دارای مجوز 501(c)3 است که تمامی کمک‌های مالی به آن شامل معافیت مالیاتی خواهد شد

[درباره انستیتو واشنگتن](#) /
[پشتیبانی از انستیتو](#)

© 2021 کلیه حقوق محفوظ است

[استخدام](#) /
[حریم خصوصی](#) /
[حقوق و مجوزها](#)